

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 36.

Fylke: Nordland

Tilleggsspørsmålnr. 1-

Herad: Beiarn

Emne: HELSING?FAKTER OG ÅTFERD

Bygdelag: Beiarn

Oppskr. av: Kristian Sandvik

Gard: Sandvik

(adresse): Ytre Beiarn

G.nr. 8 Br.nr. 1.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke) :

SVAR

HELSING, FAKTER OG ÅTFERD:

1. Nikk med hodet mot spørgeren helst ledsaget av et smil gjerne med lette vink med henderne var tegn for ja. Hoderystning, alvorlig ansiktsuttrykk, henderne knyttet-sammenbidt uttrykk var det vanlige tegn for nei.
2. Før i tida helste man på alle man møtte både kjendte og ukjendte. Nu er det mere gått over til bare å helse på kjendinger å sjelden på fremmede. Man er likesom mindre høflige mot fremmede.
3. Noen almindelig regel kan man vel ikke si at det var med hilsingen. Men før i tia tror jeg hilsingen var mer hjertelig å nersakt varmere end nu da alle jager gjennom livet. Alderdommen å de bedrestillede hadde alltid rangen likeså kvinderne. Således måtte de yngre hilse på de eldre. Mannen måtte helse på kvinnen. Når kvinner møttes den yngre hilste alltid på den eldre. Børnene måtte således hilse på alle de møtte. Rangstigen er den samme nu som før men det er mer jag med alt som gjøres ikke minst med hilsingen. Før hadde man tid til alt også å være høflig. Alt var mer naturlig å ekte.
4. Ute var det vanlig "Signe møtet" på Beiardialekten "Segn møt". Svaret var "Sjøl segning" eller senere

"Tak i like måte".I hus eller nær ved var den vanlig helsing"Guds fred" eller "Fred på huset".I disse helsinger var alle innbefattet.I de eldre tider kan man godt si at alle helsinger var ønske om Guds velsignelse og fred men helsingen kunde bli så sammentrengt & omformet av dialekten at det er vanskelig å finne den opprindelige form. Under helsingen tok man huen av å håddhilste både ute & inne.Hilsingen var stort sett den samme både for man,kvinne og barn for de sistnevnte kvinner og barn gjerne mere rørende naturlig.Mens kvinderne neiet bøiet mannen hodet & litt i ryggen,barnene nikked med hodet. Tiderne har forandret seg således at de gamle uttrykkene for helsing mer & mer forsvinner & erstattes med "Go morn" o.s.v.

5.Selve hilsingen var den samme men bukkingen med hodet og bøiningen var noe mer ekstra ,minespillet uttrykte underdanighet for presten og embedsmannen,likeoverfor slektninger var det gleden som stod avspeilet i ansiktet & uttrykte alt om vedkommendes tanker og følelser.I det hele tatt var det nok ansiktsuttrykket som mest avspeilet den møtendes forhold & tanker om hverandre.Den fremmede møttes med samme hilsing men med et spørrende ansikt.Hilsingen var så inngrodd i bevisstheten at det er fortellinger om husmenn eller andre i avhengdighetsforhold kunde hilse & gå med huen i hånden når de gikk forbi storbonden eller bruks eierens hus eller havegrind selv om vedkommende ikke var tilstede eller synlig. I eldre tider var folk ualmindelig høflige & gjestfrie & jo mer det bar ut fra bygdesentret des hjerteligere var møtet. Den yngre slekt synes som om disse sider av livet

7526

- uten at man har rett til å si at de er mangel på høflighet heller det evindelige jag i alt.
6. At man tok huen i begge hender kan jo neppe ha hatt noen annen mening end stor forbauselse å glede f. eks. møtte en som man trodde var langt borte o.s.v. Å stikke huen under armen kan nærmest tydes på et uventet men overmåde kjært møte.
7. Helsingingen var den samme hvad slags klær man hadde på kanskje noe stivere om man hadde høgtidsklær på
8. I eldre tider handhelste folk på hverandre hvor de møttes både ute å inne i hus, både på voksne og barn. Hilsingen var alltid forbundet med handhelsing. Nu er det mer inne og på slektninger man handhelses.
9. Venskap å glede var ofte vist ved at man klappet hverandre på aksla. Nu er denne måte å uttrykke sin glede omtrent forsvunden å brukes sjelden.
10. Ved klokkingning fra kirken tok man alltid hatten eller huen av å vendte seg mot kirken. Kvindernes hilsing blev da bare å vende seg mot kirken. Noen serlig måte ute på åkeren kjenner jeg ikke.
11. Likferd har alltid hatt den sterkeste form for helsing. Gående stanset opp vendte seg mot likfølget å hilste uten ord med huen i hånden. Man lot likfølget passere. Brurfølge kunde også få samme hilsing men i mere livligere former å gjerne et eller annet ønske om lykke på ferden.
12. Det var ikke almindelig å hilse på dyr eller annet men det var dog ofte man hilste på sin buskap eller et eller annet serlig kjært dyr f. eks. hesten eller annet kjæledyr. Disse forstod det på sin måte å vrinsket glad eller med sitt mål tilkjende gav sin glede over møtet. Omtrent alle dyr kjenner eierens eller passerens stemme å sitt eget navn så forholdet kunne bli svert naturlig å godt.

4. blad av emne nr. 36. Helsing, fakter og åtferd. sp. 13.

13. "Go morn" & "morn" kan kanskje tidfestes til kl. 5 - 9 morgen. "Goddag" fra kl. 8 fm. til 4 eftm. "God middag" når man skulde ha middag helst i 12 tiden "Go afta", "God kveld" & "God aften" fra 4 eftm. - 9 kveld. "God natt" når man gik sent om kvelden. Noen bestemt døgntime er vanskelig å si men ovenfor nevnte klokkeslett skulde passe bra. Vi her i bygda bruker helst "Go morn" "God dag" & "Go kveld".

14. Man brydde seg mindre om man brukte disse helsinger om hverandre & alle er av forholdsvis ny data. For moro skyld skal jeg nevne en hilsengø. En man kom i 4 tiden om morgenen fra et kalas og traf en kvinne som skulde på flatbrødbaking. Mannen hilste "Go kveld" kvinnen "go morn". Begge hadde rett på sin måte, men man er tilbøielig til å trekke på smilebåndet hvor urimelig det høres.

15. Noe serlig svar på feilhelsing kjenner jeg ikke.

16. Man er ikke nøie med dette nu & det er vel nærmest "morn" eller "godmorn" som nu brukes hele døgnet.

17. Før i tia hilste man alltid med "Guds fred" eller "fred på huset". Disse hilsinger er nu mere sluttet & erstattet med "gomorn" o. s. v. mens derimot "signe arbeidet", "signe strevet", "signe kvila", "signe laget", "signe maten" er alle i bruk ennå likesom i eldre tider. Meget vakre & enkle hilsninger.

18. Jeg husker ikke akkurat nu flere hilsninger med signe foran men der er nok flere. Svaret var enten "sjøl signing" eller "takk i like måte eftersom det passet bedst.

19. Om man hilste på verten ute på tunet tok gjest en alltid opp hilsningen inne i stua med "Guds fred på huset" eller "goddag inne og"

- 5
- 5.blad av Emne nr.36.Helsing,fakter og Åtferd.sp.nr.20
20. Man kunde be om en samtale"under fire øine" eller ved et nikk med hodet bakover å et lite vink med hånden si det samme uten ord.Noen serskilt måte for å tale med husfaren alene uten ovenfor nevnte kjenn er jeg ikke.
21. Før som nu bruker ein å banke på døra før ein går inn.Denne skikken er så gammel som jeg kan huske å brukes ennu overalt her i bygda.
22. Svaret var som regel"kom" eller"kom inn"enkelte kunde si"stig på"eller"stig inn" senere kan det også svares med"værsgo" eller"ja" også"ja vel".Det er mig bekjendt ingen forskjell på disse ord i den betydning de bruktes her omkring. Han gikk inn .Ved døren begynte han hilsningen med" Guds fred" eller"Guds fred i huset" eller nu "God dag" el.l. Derefter måtte han handhelse på alle som var tilstede.
23. Som ovenfor nevnt skulde hilsningene først være iorden men i nutiden med "god dag" bør han nok være ved døren til noen bad ham gå frempå eller sette seg.
24. Den almindelige regel er vel at huen tas av før man går inn ,ellers måtte den tas av straks man kom inn da alle hilsninger var ~~hæ~~ med huen tatt av.
25. "Sjå å få sett" er vel den eldste form jeg kjenner Husfruen eller husfaren flyttet gjerne litt på benken eller stolen eller pekte dit hvor man vilde ha den besøkende til å sette seg.Nu sier man gjerne "værsgo sitt" eller"værsgo sitt ned" eller lignende
26. I almindelighet var det liten forskjell på hvem det var som kom.Embedsmenn og slektninger blev nok til dels gjort litt unntagelser å anvist en noe finere plass å hvis man hadde to stuer gjerne med det samme bedt om å komme inn i bedstestua som var bedre møblert å alltid vasket å rent. I travelheten kunde det nok være stor forskjell på stuenes utseende.
27. Helt fremmede som kom tilgårds var hilsningsordene som regel de samme,men først når han hadde gjort helt kjendt med hvem han var å hvorfor han kom ,Å dette var godtatt kunde han vente seg samme høflighet å gjestfrihet som kjendte.
28. Som nevnt før var alt omtrent på samme vis å tørke av stolen har jeg sett men tror helst det var for å være sikker på at den var helt ren,ialfall ved jeg

ikke at det var gjort noen forskjell på hvem som satte seg på denne plass. Kanskje der også lå et eller annet av gammel skikk i denne handling.

29. Innbedne gjester var helsa med "velkommen" eller "velkommen til gårds" e.l. & et glede strålende ansikt.

30. Farvel var det almindelige ord og bruktes av begge gjerne med en signing & takk. Det kunde bli om trent slik: "Farvel & takk for me" Svaret "Farvel & takk for du kom. Go hjemtur eller signe hjemturen". Det var gjerne også tilføiet at han "var hjertelig velkommen" eller "kom snart igjen"

31.a). Ved avskjed for lang tid (reise): "Farvel & takk for alt" Svaret var som regel: "Farvel & rektig go tur" eller "signe reisen". Dette er vel de almindeligste & mest brukte uttrykk.

b). Truleg for siste gong: Farvel & takk for alt vi har hatt sammen i godt og ondt. Møtes vi ikke mer her på jorden så møtes vi hisset hos Gud".

"Takk i like måte " Disse tunge avskjed var alltid nevnt ønske om Guds hjelp & Guds fred.

32. Mann & kone, foreldre og børn kunde kysse hverandre til farvel men forøvrig kjenner jeg lite til at man kysset kjenninger eller slektninger men for lovede & serlig kjære mennesker som bedsteforeldre gamle tjenere, en som hadde gjort en selv en stor & uegennyttig tjeneste eller redning.

Man kan ikke si at å kysse var almindelig regel for høflighet men heller for kjerlighet.

33. Er igrunnen helt besvaret ovenfor.

34. Å gi munn har jeg både hørt & sett men det er helst børn som gjorde dette efter et vink av foreldrene.

35. Tildels brukte man å kysse på handa. Dette var helst barn som kyste foreldre eller fremmede på handa & efter et vink eller av egen tilskyndelse.

36. Jeg tror det helst var for å syne taksemd for ei gave.

37. Å kysse si eiga hand som uttrykk for glede har jeg ikke sett her i Beiarn.

38. Gi ham en "snuss".

- 7.blad av emne nr.36.Helsing,fakter og åtferd.spr.39.
- 39.Vaksne kunde gni nasen mot småborn å kalte dette gjerne å byte nase eller bare nasing.
- 40.Begge foreldrene og gjerne andre kjære personer som barnet holdt av.
- 41.Vaksne stelte alltid nasen til barnet ved å knipe nasen mellom peke og langfingeren å prøve å få barnet til å hjelpe til ved å gjøre et snufs.Det kaltes "å snytte barnet".
- 42.Er også brukt å legge kjake mot kjake som kjærteikn kaltes "gje godkjake" eller bare "godkjake".
- 43.Mellem foreldre ,mellem foreldre å barn å mellem slektninger å barn også mellem kjære voksne.
- 44."Til løkke" kunde brukes omtrent om alt som man ønsket et annen til lykke med.Noe annet uttrykk som kunde erstatte dette husker jeg ikke i dialekten det måtte da nærmest være "godt mot" som betyr godt møte å kunne sies i flere anledninger men jeg tror "til løkke" er mest brukt,Se nedenfor.
- 45."Go jol",Gledelig jol","Godt nyttår","Go påske" o.s.v "Go helg".For barnefødsel "Til løkke med barselsengen" eller "den førstefødte".Forlovede "Til løkke" det samme for bryllup.
- 46. Ved dødsfall var alle ting stille også deltagelsen, et traust håndtrykk å et lavt ord for deltagelse nesten hviskende "min hjertelige deltagelse i din store sorg" .Nu sier man: "Jeg kondolerer" Det samme ved stor motgang.Den sterkeste mening var å lese i ansiktsuttrykkene.
- 47. Takken var enkelt og hjertelig: "Takk for du kom", takk for du ikke glemt meg i denne tunge tiden".
- 48. Takke for seg på vegne av avlidne var helst gjort i huset å på denne avskjeden var det såvidt jeg vet ikke her noe serskilt navn.
- 49. Ved å vende ansiktet bort fra den man ikke liker når en møtes i svære tilfeller ved å vende baken til vedkommende det er de mest brukte måter jeg kjenner til.
- 50. Du sier man til alle men kjenner godt å har stadig samkvem med. De til overordnede eller embedsmenn, I eller Jer er helst til gamle som ærbødighet mot alderdommen.

51.Som kjelenavn til barn kan både han og ho brukes men det vanlige er kun i omtale jeg har hørt disse ord brukt istedenfor "du" eller "De".

Før jeg forlater dette emne vil jeg gjerne få lov til å si at jeg er helt enig i fortalen eller indledningsbemerkningene til dette emne.

Fakter kan hos de mennesker som har slikt anlegg omtrent helt erstatte den muntlige samtale. Har således sett en man snakke omtrent helt normalt ved fakter til en døvstum å til en som kunde bare engelsk. Så i slike ting som helsing på landsbygden i bortgjemte herreder kan man tildels merke det utrolige i så måte. Jeg tror derfor at i de gamle hilsingsmåter var nærsakt ansiktsuttrykkene å fakterne hovedsaken. De kan ialfall utrykke alle følelser å mere til. I den eldste tid hvor det var langt mellem gårdene å lite folk på hver gård kan et vink med en hånd e.l. ha vært nok til å fortelle naboen om tilstanden så denne kunde komme tilhjelp. Rop å skrik bruktes dengang helst for å forjage udyr. Mot ugjerningsmenn å annet uheld var nok stille tegn de eneste som førte til noe resultat.

Kristian Sandvik

Adr. Ytre Beiarn